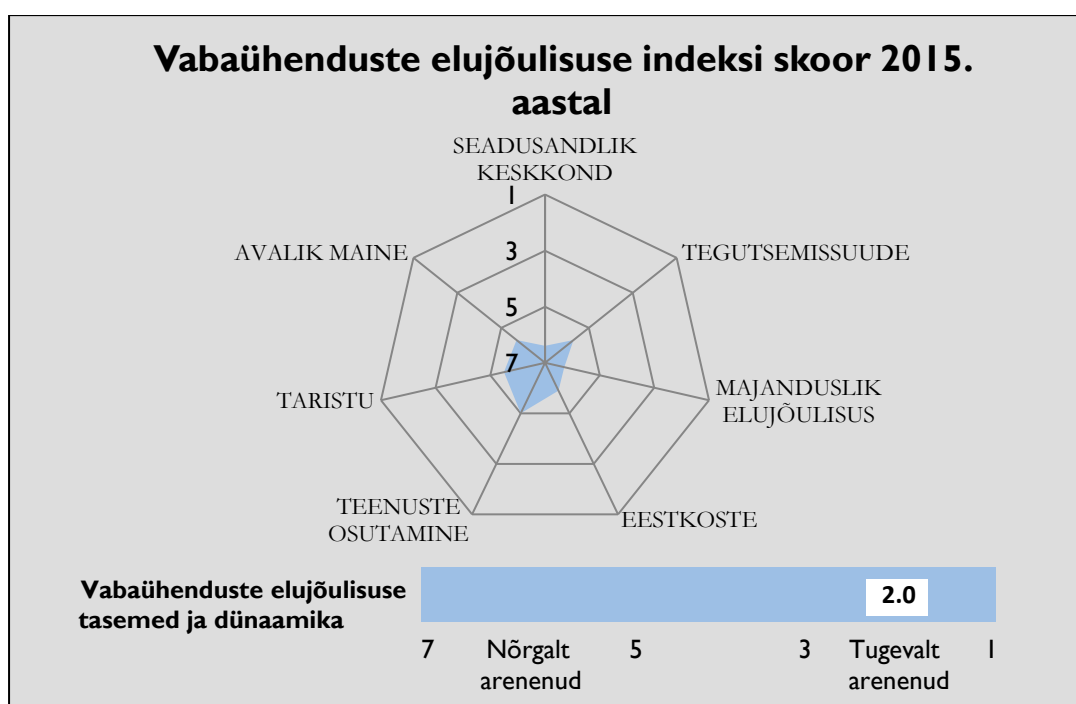
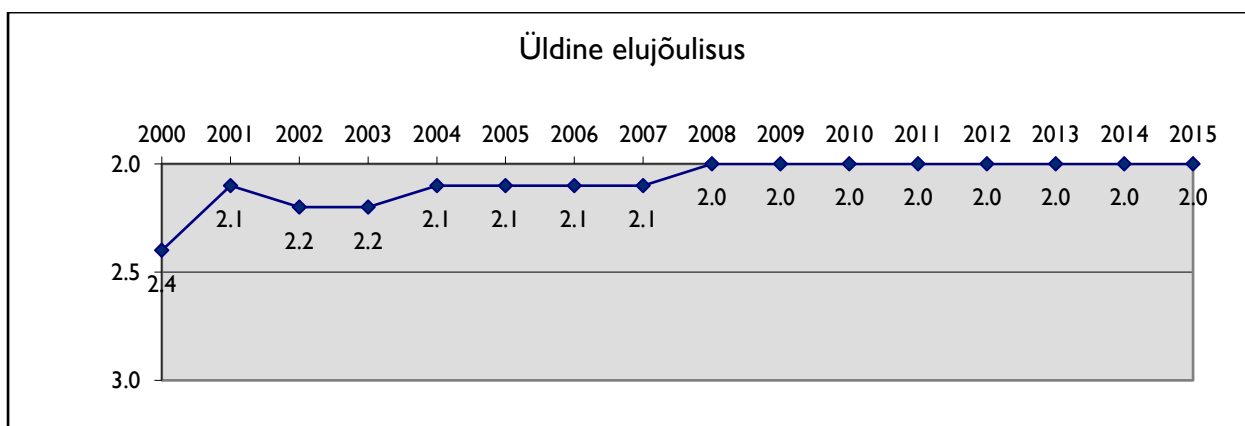

2015 VABAÜHENDUSTE ELUJÕULISUSE INDEKS – EESTI

Juuni 2016

ÜLDINE ELUJÕULISUS: 2,0

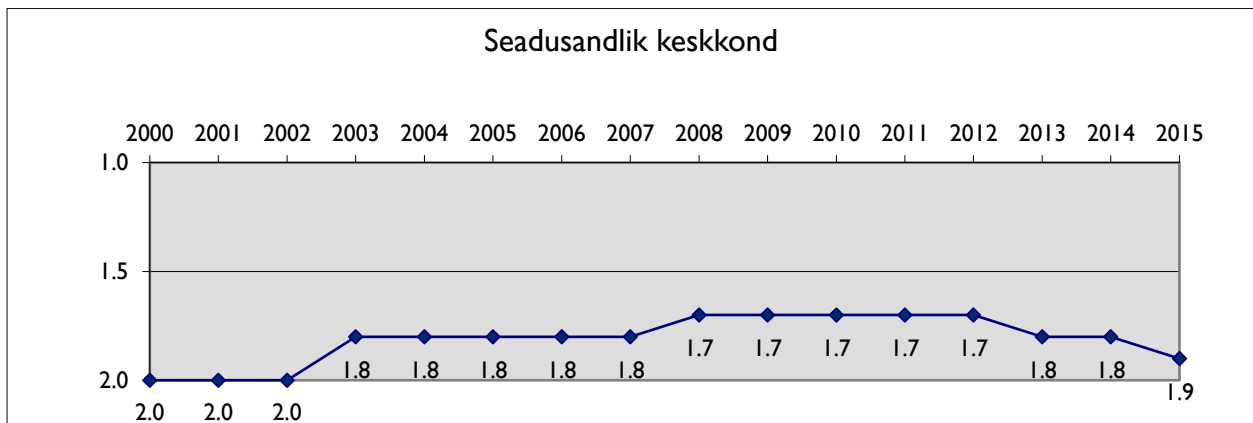
Eesti vabakond on viimastel aastatel olnud aktiivne ja osalev ning ka 2015. aastal olid kodanikuühiskonnaga seotud teemad avalikus arutelus näha ja kuulda. Seda nii märtsis toimunud parlamendivalimiste eel ja ajal, hiljem uue valitsuse tegevuskava koostamisel ning aasta edenedes põgenikekriisiga seonduvalt. Viimane tõstas taas küsimusi sellest, kuivõrd on avatus Eesti ühiskonnas samaväärselt tunnetatud väärtus ning milline on või peaks olema kodanikuühiskonna roll ühisosa otsimisel.

Riigikogu valimistel sai parlamenti kaks uut poliitilist jõudu: üks värskest loodud erakond, teiseks korra populaarsuse kaotanud, kuid seda uuesti koguv partei. Mõlema edu tõestas, et üks poliitikasse ei ole suletud. Teisalt tõid uued tulijad nii parlamenti kui avalikku debatti radikaalsemaid vaateid, mis võrdsitasid eelkõige arutelusid mitmekesisuse, sallivuse ning võrdsete võimaluste teemal.

Vabakonna üldine elujõulisus 2015. aastal ei muutunud, kuid tulenevalt vabäühenduste rahulolematusest valitsuse tegematajätmistest ja üksikutest tegutsemiskeskonda halvendavatest sammudest sai seadusandlik keskkond aasta varasemast pügala võrra kehvema hinde. Üldiselt on vabäühendused avaliku huvi kaitsmisel edukad, nad on nähtavad kogukondades ja räägivad kaasa ka riiklikult olulistest küsimustes.

Registreeritud vabäühenduste arv on viimastel aastatel püsinud samal tasemel. Äriregistri andmetel oli 2015. aasta detsembris Eestis 32 349 mittetulundusühingut ja sihtasutust.

SEADUSANDLIK KESKKOND: 1,9

Seadusandlik keskkond ei ole otseselt halvenenud, kuid vabäühenduste tegevust reguleeriv õiguskeskkond on pikalt kaasajastamata ning 2015. aasta ei toonud lahendusi. Üldjuhul seadused kodanikualgatust ei piira, kuid muutused tegutsemis- ja koostöövormides nõuavad muutusi ka regulatsioonides.

Seadused lubavad mittetulundusühinguid ja sihtasutusi luua lihtsal moel, nende registreerimine on kiire ning vabäühendused saavad vabalt tegutseda. Sundlõpetamist juhtub harva ja kui, siis enamasti vabäühenduste enda tegematajätmistest tõttu. Üldjuhul oodatakse kodanikualgatusest aktiivsust, ühiskondlikele probleemidele tähelepanu juhtimist, konstruktiivset kriitikat valitsuse suunal ning probleemide lahendamiseks tegutsemist.

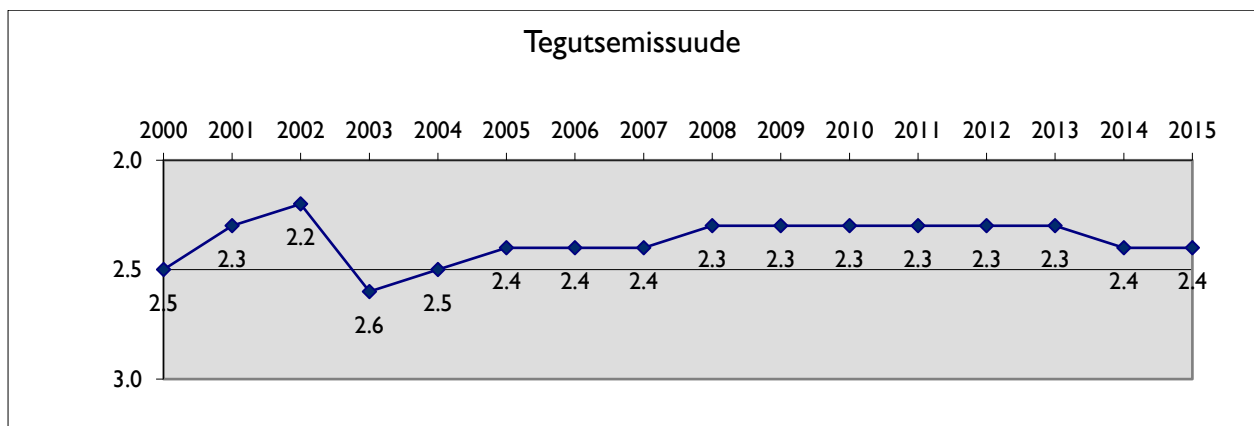
Vajadused regulatsioonide ülevaatamiseks, uut tüüpi koostöövormidega arvestamiseks ning eraraha kaasamise paremate tingimuste loomiseks sõnastab pikemaks perioodiks Kodanikuühiskonna arengukava 2015-2020. Ka 2015. aasta Riigikogu valimiste eelsetes platvormides näitasid erakonnad nende teemade vastu mõningast huvi, kuid üsna pea pärast valimisi vähendas uus parlament maksumuudatuste paketi soodustusi annetamisele: üksikisiku tulumaksuvaba piirmäär annetustelt, koolituskuludelt ja mõnelt teiseltki kulut kahanes 1910 eurolt 1200 eurole. Samas kaotati ära annetuste maksusoodustuse 5% piirmäär, mis muudatust mõneti leevendab. Heategevusorganisatsioonid on pakkunud välja alternatiivseid võimalusi kodanikualgatuse toetamiseks, mh käibemaksuerisused annetuste eest ostetud toodetelt, kuid need ideed ei ole edasi arenenud. Juriidilised isikud saavad jätkuvalt maksuvabalt annetada kuni 10% oma eelmise aasta kasumist või kuni kolm protsenti tööjõukuludest tulumaksusoodustustega mittetulundusühingute ja sihtasutuste nimekirjas olevatele vabäühendustele.

Justiitsministeerium alustas ühinguõiguse revisjoni, millelt vabauhendused ootavad eelkõige analüüsi ja võimalikke lahendusi sotsiaalsete ettevõtete paremaks määratlemiseks õigusruumis, kuid protsess seiskus mõneks ajaks valitsuse vähese huvi ning ettevõtjate esindusorganisatsioonide vastuseisu tõttu. Ka sotsiaalseid hankeid kirjeldav riigihangete seaduse eelnõu jäi parlamenti aasta lõpuni ootele. Samamoodi on vabatahtlikkuse teemal jätkuvalt lahendamata küsimusi, nagu näiteks kindlustamisega seonduv või vabatahtlike päevarahade katmine maksuvabalt.

Vabauhendused võivad teenida toodete ja teenuste müügist tulu ning osaleda hangetes. Avalikes huvides tegutsevad vabauhendused saavad taotleda kandmist tulumaksusoodustustega mittetulundusühingute ja sihtasutuste nimekirja, millega kaasneb õigus teatud kulude tegemiseks maksuvabalt.

Vabauhendustel on võimalik saada ühinguõiguse osas nõu katusorganisatsioonidest, maakondlikest arenduskeskustest, veebiportaalist.

TEGUTSEMISSUUDE: 2,4

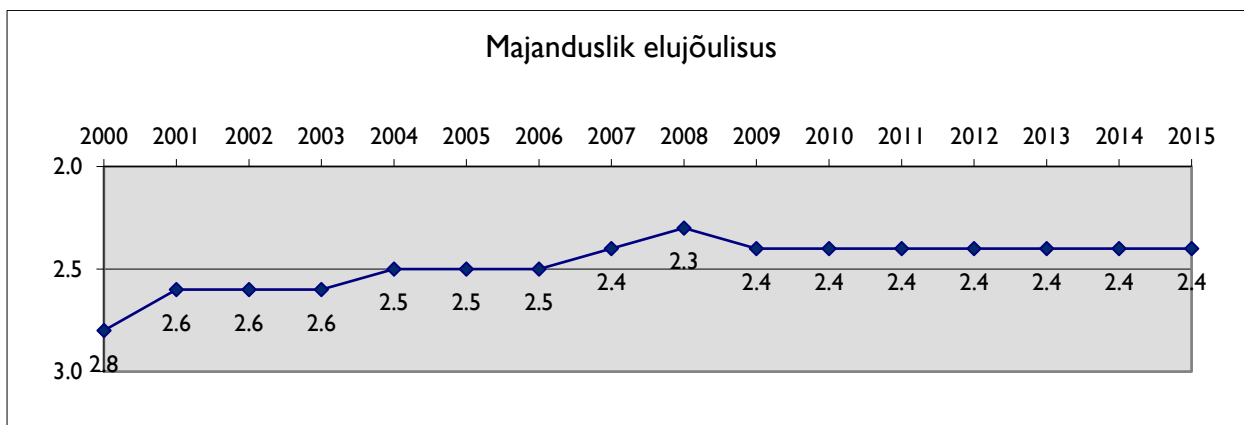
2014. aastal tutvustatud Kodanikuühiskonna Uurimis- ja Arenduskeskuse uuring vabakonna institutsionaliseeritusest leidis, et Eesti vabauhendused on varasemast isoleeritumad – neil on vähem liikmeid ja vähem koostöösuhteid. Oma sihtrühmi vabauhendused üldjuhul tunnevad, kuigi iga organisatsioon ei ole tingimata mõelnud läbi, kuidas olla oma sihtrühmade ees vastutav. Legitiimsusega seotud küsimused olid aasta jooksul mitmete sektorisiseste koolituste ja tegevuste keskmes ning tegevuslahendusi otsiti koolitustel, koostati ühiskondliku mõju raporteid.

Enamik organisatsioone on sõnastanud oma missiooni, professionaalsed vabauhendused kasutavad keerulisemaid strateegilise planeerimise tehnikaid ning suudavad läbimõeldud juhtimisstruktuuride abil need ka ellu viia. Vabatahtlike värbamine on muutumas aina tavapärasemaks, väiksemad organisatsioonid sõltuvadki enamasti vabatahtlikest.

Palgalised töötajad on vaid 21 protsendil vabauhendustest ning see number on viimase kümne aasta jooksul aina langenud. Ligikaudu 10 000 vabauhendustes töötavat inimest moodustavad vaid 2% Eesti tööjõulisest elanikkonnast. Töötajate vähenemist vabakonnas kompenseerib vabatahtlike kasvav arv: World Giving Indexi järgi osales 2014. aastal 19 protsenti Eesti vastajatest vabatahtlikuna, mis on protsenti võrra rohkem kui aasta varem. Headel vabatahtlike kaasajatel on võimalik taotleda märgist, mis näitab oskuslikku vabatahtlike värbamist, juhendamist ning nende panuste tunnustamist.

Mitmed vabauhendused kaasavad ka professionaalseid vabatahtlikke ning saavad abi *pro bono* teenustest. Tööks kasutatakse tänapäevast kontoritehnikat, ligipääs internetile on pigem reegel ning vähemal või rohkemal määral optimeeritakse tööd IKT abil.

MAJANDUSLIK ELUJÕULISUS: 2,4

Aastaaruannete järgi on Eesti vabauhenduste tuluallikate arv kahanenud, kuid enamasti on allikad siiski mitmekesised. Eelarved saavad kokku liikmemaksudest, annetustest, avaliku sektori toetustest ning teenuste müügist saadavast tulust. Suur osa tuludest pärineb kohalikest allikatest, olulised on toetused kohalikest omavalitsustelt ning kogukonnalt saadud vahendid.

Riigieelrvalise Kodanikuühiskonna Sihtkapitali eelarve on püsinud aastaid samal ca 2,5 miljoni euro tasemel ning konkurss sihtkapitali toetustele on viimastel aastatel kasvanud. Seda peamiselt Euroopa Liidu toetusperioodi, EMP ja Norra toetuste programmide ning Šveitsi-Eesti koostööprogrammi konkursside lõppemise tõttu, mis sundis vabauhendusi otsima tegevuse kuludele alternatiivseid katteallikaid.

Vabauhendused saavad taotleda toetust hasartmängumaksust, oma valdkonna organisatsioone toetavad rohkemal või vähemal määral kõik ministriumid. Riigieelarvest rahastamise korrastamiseks koostatud juhendmaterjali on pool ministriumidest kasutusse võtnud ning selle alusel oma toetuspraktikad ja reeglid üle vaadanud, mõni on leidnud vabakonnast pikemaajalised strateegilised partnerid kas koostööks teenuste arendamisel, poliitikate kujundamisel või üldisemalt kaasamisel. Näiteks sõlmis siseministrium mitmeaastased lepingud siseturvalisuse ja kodanikuühiskonna valdkonnas tegutsevate vabauhendustega, kelle tegevusel on oluline roll valdkondlike arengukavade elluviimisel. Kõik taotlusvoorud ja toetused ei lähe siiski juhendiga kokku, suurimateks probleemideks on jätkuvalt rahastamise läbipaistvus, võrdse ligipääsu tagamine toetustele ning toetuste eesmärgistatus ja hilisem tulemuslikkuse hindamine.

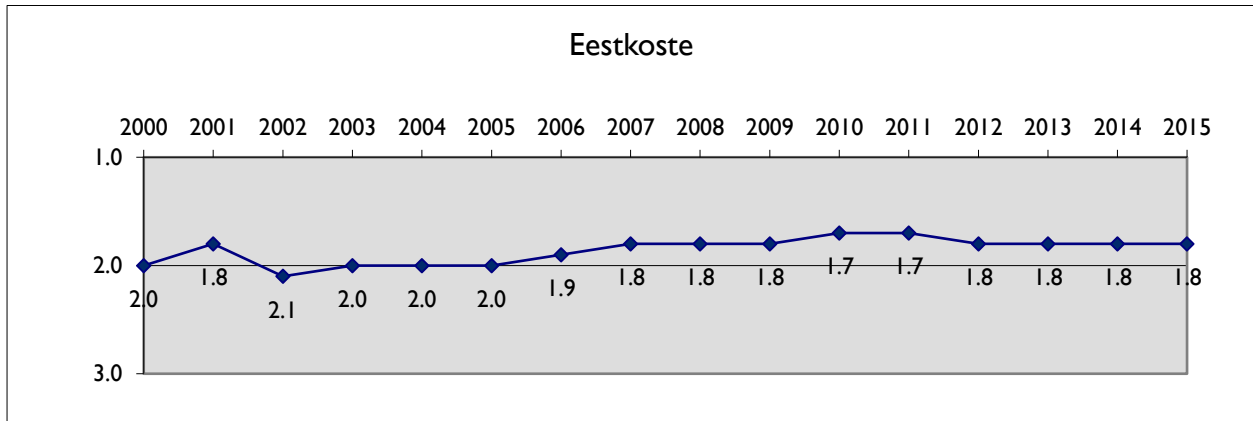
Liikmemaksud on jätkuvalt enam kui pooltele vabauhendustest olulisemaks sissetulekuallikaks, kuigi need on väikesed. Kasvav arv vabauhendusi kogub ka annetusi ning kaasab liikmeid toetustegevustesse. Ka 2014. aasta World Giving Index näitab annetamise kasvu: 21% inimestest on heategevuseks annetanud, mis on 5% võrra rohkem aasta varasemast. Tõusutrendile on aidanud kaasa oskuslikult korraldatud kampaaniad, nagu näiteks traditsiooniks saanud vähihaigete laste heaks korraldatav Pardiralli, heategevuslikud meelelahutussaadet ja tuntud inimeste osalus annetuste kogumisel. Üldjuhul ongi vabauhendused edukamad ühekordsete kampaaniate korraldamisel kui püsiannetajatega suhete loomisel.

Ettevõtete annetused on veel väikesed, kuid märgata on uue põlvkonna ettevõtjate huvi, ambitsiooni kui ka ressursse ühiskondlike probleemide lahendamises osaleda. Selleks otsitakse mõjusaid algatusi, vabauhendustelt ootavad potentsiaalsed partnerid oma töö ja mõju paremat kommunikeerimist, mis julgustaks eraraha usaldama. Ühisrahastusportaal Hooandja võimaldab vabauhendustel koguda lisaks rahale ka aja- ja asjade annetusi.

Vabauhendused võivad teenuste ja toodete müügist tulu teenida, paljud on koostanud oma turundusstrateegiad, et edukamalt majandada. Teine osa vabauhendustest arendab teenuseid ning tooteid, et katta igapäevase kogukonnatöö või huvide esindamise kulud.

Professionaalsetel organisatsioonidel on finantsjuhtimiseks strateegiad, väiksemad ühingud korraldavad rahaasju projektipõhiselt. Esitatud aastaaruanded koos finantsaruannetega on kättesaadavad, sihtasutused ning suuremad mittetulundusühingud tellivad majandusaastale ka auditi.

EESTKOSTE: 1,8

Vabaühendused ei jäänud 2015. aasta parlamendivalimistelt kõrvale. Mitmed korraldasid kandidaatidele debatte, teised selgitasid oma valdkonna ekspertisile toetudes valimisplatvorme ja nende võimalikku mõju ning testiti ka uudsemaid meetodeid. Näiteks hindas Poliitikauuringute Keskus Praxis populismist tuleneva retoorika kasutamist erakondade programmides; vabaühenduste liidu valimiste valvurid jälgisid, kuivõrd kandidaadid pidasid kinni heast tavast, koostati manifeste ning toimus ka traditsioonilisi kohtumisi kandidaatidega.

Peale valimisi arutas värske koalitsioon mitmeid vabaühenduste ettepanekuid. Uue valitsuse tegevusplaan ei paku küll välja olulisi reforme kodanikualgatuseks soodsama keskkonna loomisel, kuid võimaldab siiski muutusi sotsiaalse innovatsiooni, sotsiaalsete ettevõtete arengu, vabatahtlike kaasamise ning annetuste soodustamisega seotud teemadel.

Kokkulepped regulaarseks dialoogiks ning otseseks suhtluseks vabaühenduste ja poliitikakujundajate vahel pärinevad 2002. aastast, kui parlamendis kiideti heaks Eesti kodanikuühiskonna arengukontseptsioon (EKAK). Vabaühendused teevadki valitsusega koostööd, seda näiteks avatud valitsemise partnerluse, EL vahendite kasutamise järelevalve, aga ka soolise võrdõiguslikkuse, säästva arengu, sotsiaalse heaolu, hariduse, ja paljudel teistel teemadel. Vabaühendused on kaasatud EL eesistumise ning Eesti Vabariik 100 tähistamise plaanide koostamisse. Siiski kurdavad aktivistid, et valitsus ei kaasa piisavalt varakult, esitatud ettepanekuid sisuliselt ei kaalu ega anna piisavat tagasisidet.

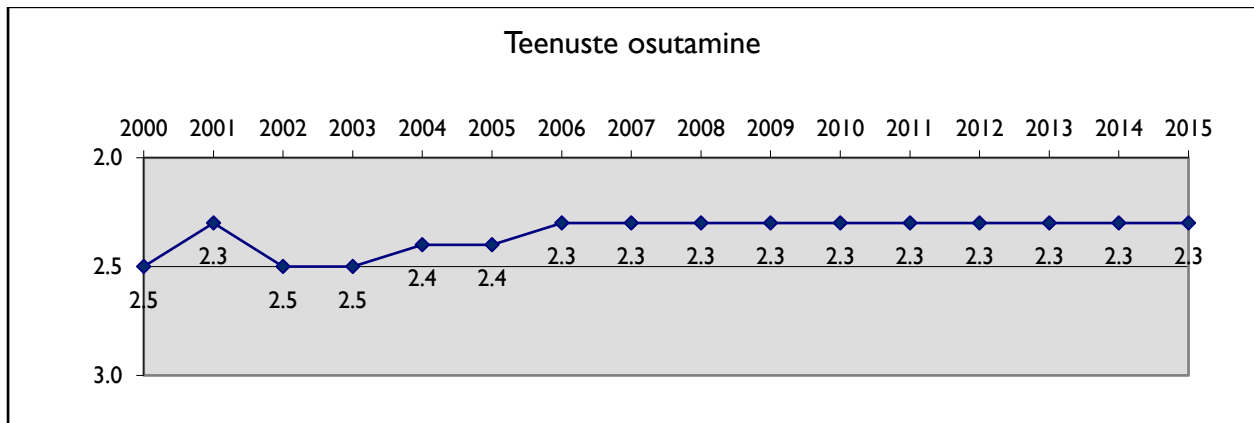
Vabaühendused moodustavad huvide eest seismiseks ka ise teemapõhiseid koalitsioone: kolmteist organisatsiooni allkirjastasid petitsiooni, millega väljendasid rahulolematust võrdõigusvoliniku valimise protsessiga; erakoolid, kellest paljud on kodanikualgatuslikud, seisid häälekalt neile võimaldatud toetuste säilimise eest; pagulastega töötavad vabaühendused väljendasid oma rahulolematust dialoogiga pagulaspoliitikas; mitmed vabaühendused koostöös Terve Eesti Sihtasutusega tegid aktiivselt kampaaniat alkoholireklaami piiramise eest; noorteorganisatsioonid võitlesid valimisea langetamise eest kohalikel valimistel, mille tulemusena muudeti 2015. aasta kevadel põhiseadust ja 2017. aasta valimistel on võimalik hääletada ka 16- ja 17-aastaselt. Vabaühenduste liit kaasas oma liikmeid ning teisi huvilisi kodanikuühenduste riigieelarvest rahastamise juhendi järgimisse. Kui ka kõigi algatustega seaduste muutmiseni ei jõutud, võimendasid need debatte olulistel teemadel ning näitasid vabaühenduste tugevust eestkõneleja rollis.

Vabaühendused tegelevad ka hoiakutega üldisemalt, 2015. aastal korraldati näiteks arutelusid annetuskultuurist, pagulaskriis kutsus esile laia arvamuste ja arvajate rivi. Kui mõned organisatsioonid proovisid täita tühimikke või tasakaalustada ametlikku informuumi, töid teised agressiivsemalt välja üht või teist vaatenurka toetavaid väiteid. Vastusena pagulaste vastu suunatud vihakõnele sai alguse liikumine Sõbralik

Eesti, mille eestvedamisel toimus paljude ettevõtjate ja ühiskonnategelaste toetusel septembri alguses vabaõhukontsert tuntud muusikute, sallivusele kutsuvate kõnede ning maailma eri paigust pärit toiduga.

Kogukonnad on aktiivsed, osalevad kaasava eelarve hääletustel ning räägivad kaasa planeerimisküsimustes. Kui sügise hakul esitas üks pealinna kinnisvaraarendaja kohtule hagi avatud mereääre eest seisnud kogukonnaaktivisti vastu, reageeris sellele ka õiguskantsler öeldes, et erahuvid ei saa suruda alla kodanikuaktivismi. Professionaalsed vabaühendused reageerivad ebaselgetele reeglitele ning erinevalt tõlgendatavatele seadusesätetele.

TEENUSTE OSUTAMINE: 2,3

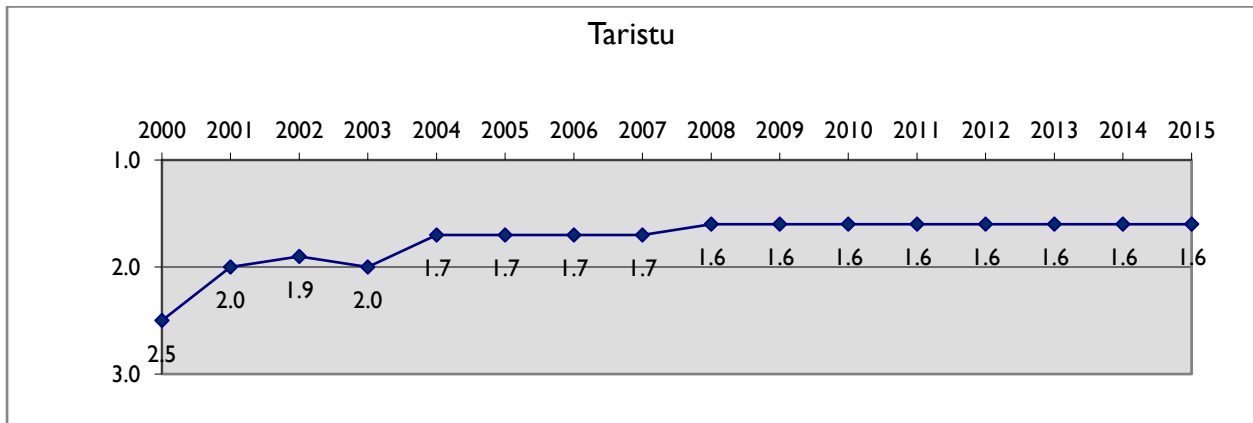
Vabaühenduste pakutavate teenuste ring on mitmekesine, ulatudes sotsiaalhoolekandest hariduse ja kultuurivaldkonnani. Enamasti lähtuvad teenused sihtrühmadest ja nende vajadustest, tihti laienetakse, et teenindada suuremat ringi kasusajajaid. Igapäevatööd täiendavad vabaühendused teenustega tulu teenimise eesmärgil, milleks on enamasti koolitused, töötubade korraldamine või ekspertanalüüside koostamine, mida pakutakse vabaühenduste seas, avalikule sektorile ja ka ettevõtetele.

Teenuseid pakkuvad vabaühendused on üldjuhul huvitatud teenuste arendamisest ja nende kvaliteedi parandamisest. Kohalikel omavalitsustel, kes võiksid vabaühendustele avalikke teenuseid rohkemgi delegeerida, on aga selleks enamasti piiratud võimalused – napib nii eelarvet, teadmisi kui ka oskusi strateegiliseks koostööks. Väiksemad vallad koostöökohti tihti ei näegi, kuid suuremates linnades, kus teenuste taristu on paremini läbi mõeldud ja võimalusedki paremad, otsivad ametnikud ka ise teenuste mitmekesistamiseks vabaühendustega kontakti. Siiski on vabaühendustel jätkuvalt keeruline hoida tellimused ja tulu stabiilsena ning lisaks teenuse pakkumisele endale arendada ka meeskonda. Seepärast sõltuvad teenusepakkujad lisaks teenusest saadavale tulule ikkagi ka projektirahastusest.

Eesti-Šveitsi koostööprogramm investeeris aastatel 2011–2015 vabaühenduste teenuste arendamise projektidesse 2,3 miljonit eurot, mille abil koostati kümneid äriplaane, analüüsiti nõudlust turul, räägiti läbi hinnastamise strateegiaid. Taotlusvoorude mõjuanalüüsi järgi said vabaühendused toetustest pikaajaliseks mõjuks vajalikke oskusi, teadmist ning kogemusi.

Aasta lõpus kiitis valitsus heaks haldusreformi kontseptsiooni aastaks 2017. Reformi eesmärk on tugevdada kohalikke omavalitsusi väikeste üksuste liitmise kaudu, tulemusena peaksid suurenema ka kohalike omavalitsuste ressursid. See omakorda loob võimalused kvaliteetsemate teenuste arendamiseks ning vabaühenduste kaasamiseks avalike teenuste arendamisse ja pakkumisse.

TARISTU: 1,6

Maakondlikes arenduskeskuses töötavad MTÜde konsultandid pakuvad vabäühendustele tasuta infot, koolitust ning nõustamist. 2015. aastast koordineerib konsultantide tööd Kodanikuühiskonna Sihtkapital (KÜSK), mis aitab teenust üleriigiliselt ühtlustada.

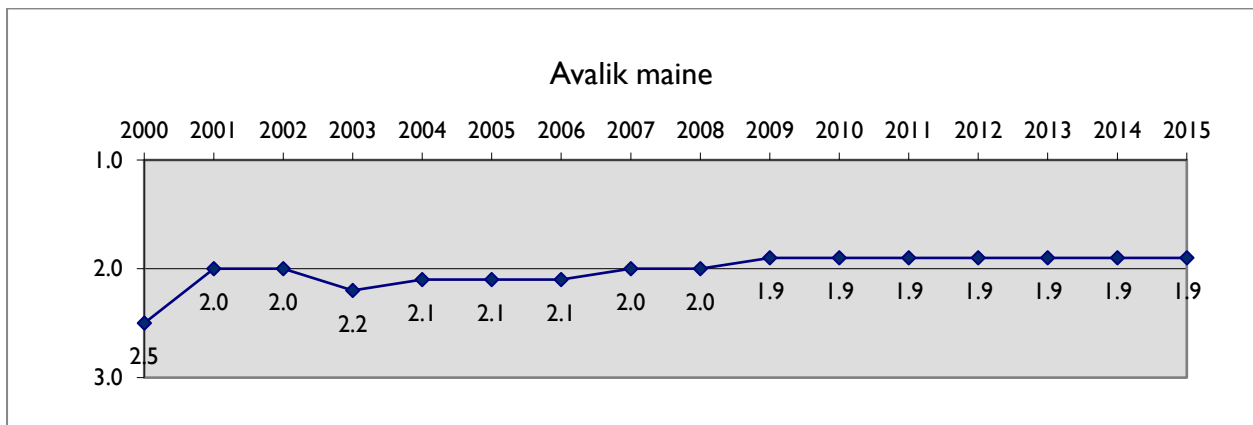
KÜSK on jätkuvalt kodanikuühiskonna arengu peamiseks rahastajaks ning toetas 2015. aastal muuhulgas ka vabäühenduste võrgustike tööd. Toetust saanud 24 võrgustikku tegutsevad näiteks tervishoiu ja turvalisuse valdkonnas, vabatahtliku tegevuse, loomakaitse ning lastekaitse edendamise eesmärgil.

Otsusele jõudmise protsesside lihtsustamiseks arendas Teeme äral sihtasutus välja veebipõhise kaasamisplatvormi nimega Citizen OS, mis on kõigile vabalt kasutatav ning mille abil saab alustada arutelusid, kaaluda argumente ning hääletada otsuseid. Platvormi algatusrühm alustas läbirääkimisi Riigikogu kantseleiga, et tulevikus kasutada platvormi petitsioonide formuleerimiseks, allkirjastamiseks, seadusandjale esitamiseks ja petitsiooni menetlemise jälgimiseks.

Valdkondlikud katusorganisatsioonid pakuvad oma liikmetele ja sihtrühmadele koolitust ning toovad kogemusi ja teadmisi rahvusvahelistest võrgustikest. Poliitikauuringute Keskus Praxis viis katseprojektina läbi vabäühenduste juhtide arenguprogrammi, kus kolmekümnet vabäühenduste juhti koolitati inimestega töötamisest, rahaasjade juhtimisest, mõju hindamisest, strateegilisest planeerimisest, kommunikatsioonist ning partnerlussuhete loomisest. Jätkuna aasta varem edukalt lõppenud katseprojektile jätkas vabäühenduste liit nõustamisprogrammi vene töökeelele vabäühendustele.

Kuigi kodanikuühiskonna institutsionaliseerituse uuringu järgi teevad vabäühendused vähem koostööd nii omavahel kui teiste sektoritega, on nii formaalsed kui mitteformaalsed partnerlussuhted ettevõtete, meedia või riigiasutustega üsna tavapärased. Heategevusorganisatsioonidel on kindlad püsipartnerid ning ka valitsusasutused on teadlikumad partnerlusest saadavast kasust. Siseministeeriumi sõlmitud strateegilise partnerluse lepingute sisuks on koostöö nii poliitikakujundamises kui teenusepakkumises.

AVALIK MAINE: 1,9

Vabauhendused on nähtavad, algatustest räägitakse nii kohalikus kui üleriigilises meedias, enamasti positiivses võtmes. Meedia kaasab eestvedajaid tihti ka kui eksperte konkreetsetel teemadel.

On organisatsioone, kes tegelevad oma mainega sihipäraselt ning loovad ka meediaga suhteid. Paranenud on vabauhenduste oskused kasutada oma missiooni edendamiseks professionaalseid kommunikatsioonitehnikaid ja meediastrateegiaid, enamiku jaoks on suhtlemine ajakirjanikega aga jätkuvalt juhuslik. Palju kasutatakse sotsiaalmeediat.

Huvikaitseühendusi tuntakse avalikkuses vähem, kogukonnaorganisatsioone märgatavalt rohkem ja nende maine on enamasti positiivne. Tänavafestivale, asumipäevi ning heategevusaktioone naudivad ka need, kes tingimata ei tea, kes on korraldajaks või mis on korraldajate missioon. Kolmandat aastat toimunud Arvamusfestivalil oli osalejaid enam kui 10 000; Teeme ära! talgupäev meelitas kogukonna heaks tööle ligikaudu 45 000 inimest; novembrikuise Ühisnädala üritustest võttis osa ca 11 000 vabakonna tegemistest ja teemadest huvitatut. Kodanikupäeva tähistatakse koolides ja maakonnakeskustes konverentside, avatud uste päevade ning tunnustamisüritustega.

Kui enamasti on vabauhenduste tegevuse kajastus positiivne, siis aasta lõpus seadis üks populaarne blogija kahtluse alla Toidupangale annetatu kasutamise sihipärasuse. Kriitikaga kaasaminejatest enam oli neid, kes organisatsioonile oma toetust väljendasid ning põhjendasid, miks selle tegevust usaldusväärseks peavad. Teema tõi päevakorda küsimuse vabauhenduste vastutavusest, teisalt näitas, et vabauhendusel on võimalik usaldust kasvatada ja oma mainet hoida.

Suurem osa ministriumidest tunneb vabauhendusi, kes nende valdkonnas tegutsevad. Kuigi vahel on suhted pinnapealsed, on ka mõjusaid näiteid koostööst, nagu ka koostööst ettevõtete ja vabauhenduste vahel.

Vabauhenduste eetikakoodeks kiideti vabauhenduste poolt heaks aastal 2002. Aastaruanded on väikese tasu eest kõigile kättesaadavad, suuremad organisatsioonid avaldavad need ka oma veebilehel.

Vabaühenduste elujõulisuse indeks (The Civil Society Organization Sustainability Index – CSOSI) on analüüsivahend, millega on 29 Kesk- ja Ida-Euroopa ning Euraasia riigi vabakonna arengut mõõdetud juba üheksateist aastat. Indeks vaatleb kodanikuühiskonda soodustavat keskkonda, hinnates täpsemalt vabaühenduste seadusandlikku keskkonda, tegutsemissuudet, majanduslikku elujõulisust, huvikaitset, teenuste osutamist, taristut ja avalikku mainet. Iga kategooriat mõõdetakse seitsmesel skaalal, kus 1 tähistab väga kõrget ja 7 madalaimat arengutaset. Indeks on välja töötanud USA Arengukoostöö Agenduur koostöös kohalike organisatsioonidega igas riigis.

Lisainfoks võta ühendust vabaühenduste liiduga EMSL aadressil info@ngo.ee.

2015. aasta Kesk- ja Ida-Euroopa ning Euraasia vabaühenduste elujõulisuse indeksi ingliskeelse versiooni leiad aadressilt <http://www.usaid.gov/europe-urasia-civil-society>